

LOB

HAVO 3 → HAVO 4

2017 - 2018

CLD

Christelijk Lyceum Delft

Inhoudsopgave

1.	Voorwoord	2
2.	Tijdpad.....	3
3.	De Tweede Fase	3
4.	Keuzemogelijkheden op het CLD	5
5.	Wat kan ik met mijn profiel?.....	9
6.	Veelgestelde vragen.....	10
7.	Vooropleidingseisen hoger onderwijs: van Havo naar HBO	

Voorwoord

Beste ouders/verzorgers en leerlingen uit klas 3,

Voor u en jullie ligt het 'blauwe boekje' over Loopbaan Oriëntatie en Begeleiding in HAVO 3 op het Christelijk Lyceum Delft. Deze brochure geeft informatie over de diverse keuzemogelijkheden en de belangrijkste veranderingen die er in de bovenbouw in het HAVO zijn. In december volgt een 'blauw boekje' met een toelichting op de verschillende vakken, zowel de vakken die kunnen worden gekozen als de vakken die alle leerlingen volgen.

Naast de inhoud van deze boekjes zal er over verschillende 'nieuwe' vakken voorlichting worden gegeven tijdens de gecombineerde leerling/ouderavond van dinsdag 23 januari 2018. Leerlingen en ouders kunnen zich een aantal weken voorafgaand aan deze avond via de ELO inschrijven.

Het is de bedoeling dat de inhoud van deze brochures, samen met de toelichting van de decaan tijdens de twee voorlichtingsavonden in oktober en januari, voldoende houvast bieden om na het derde rapport in HAVO 3 een verantwoorde pakketkeuze voor de bovenbouw van het HAVO te kunnen maken.

Ter ondersteuning zal voor de meeste vakken door de betreffende docenten in maart een advies aan elke leerling worden uitgebracht over de kans om dat vak met succes in de bovenbouw te volgen. Dit advies wordt gebaseerd op de resultaten en de indrukken die de leerling in de derde klas op de docent heeft gemaakt.

Tijdens de mentorles verzorgt de mentor lessen keuzebegeleiding met en naast het digitale programma Yubu. Hier kunnen leerlingen veel links vinden naar verschillende instellingen HBO en de bijbehorende opleidingen. Achterin deze brochure is een overzicht te vinden van de vakkenpakket-eisen per vervolgopleiding. Naast kennis van wat er aan studiemogelijkheden in het hoger onderwijs is, worden leerlingen geconfronteerd met hun zelfbeeld: wie ben ik, wat interesseert me en wat vind ik belangrijk. Vragen waarvan het ook goed zou zijn als ze thuis ter sprake komen.

Het CLD hoopt dat zoveel mogelijk van onze leerlingen uiteindelijk een keus zullen maken waar zij achteraf geen spijt van hebben en die hen voorbereidt op een geslaagde toekomst op school en bij hun loopbaan daarna.

Veel succes met het maken van een keuze!

mw. H. Pet
decaan HAVO
h.pet@chrlyceumdelft.nl

Ouders

Het Christelijk Lyceum Delft vindt het belangrijk dat ouders/verzorgers op de hoogte zijn van wat er op school gebeurt rond het decanaat. Een goede oriëntatie op mogelijke vervolgopleidingen en discussies over toekomstplannen moeten zowel op school als thuis plaatsvinden.

Daarom kunt u in het infobulletin meestal een stukje vinden over de LOB-activiteiten van het Christelijk Lyceum Delft

Tijdpad profielkeuzebegeleiding derde klassen HAVO 2017- 2018

Week 35 t/m week 39	Groepsvorming; kennismaken leerlingen met mentor en 'toekomst'; gesprekken van mentor met kleine groepjes leerlingen
Week 39 Dinsdag 26 september 2017	Kick-off keuzeprogramma Havo 3 in samenwerking met InHolland: introductie Yubu in computerlokaal
Week 40 Dinsdag 3 oktober 2017	1 ^e voorlichtingsavond voor ouders (keuzebegeleiding + kennismaken mentor)
Week 42	Herfstvakantie
Week 43 t/m week 7	Yubu: tijdens mentoruur
Week 49 Vrijdag 8 december 2017	Laatste inleverdag stageadres
Week 50 Vrijdag 15 december 2017	Studiemarkt (LOB-Day) CLD, vanaf 5de uur (aanwezigheid leerlingen H3 en H4 verplicht, ouders vanaf 15.30 uur van harte welkom!)
Week 3 di. 16, wo. 17, do. 18 januari 2018	Arbeidsproject
Week 3 Vrijdag 19 januari 2018	1 ^e uur (indien mogelijk): evaluatie arbeidsproject met mentorklas; uitwerken stageverslag 2 ^e en 3 ^e uur
Week 4 Maandag 22 januari 2018	Inleveren stageverslag (= handelingsdeel)
Week 4 Dinsdag 23 januari 2018	Vakkencarrousel (= voorlichting nieuwe vakken) samen met ouders op ouderavond (verplicht). Aanvang 19.30 uur
Week 5	Decaan gaat alle klassen langs voor algemene vragen
Week 6 Woensdag 14 februari 2018	Voorlopige profielkeuze laten maken in Zermelo
Week 7 t/m 13	Invullen adviezen docenten in Magister
Week 12 Dinsdag 27 maart 2018	Overleg N-profielen
Week 14	Rapportvergaderingen
Week 13, 14, 15	Keuzegesprekken van de leerling met de decaan;
Week 16 Maandag 23 april 2018 en Woensdag 25 april 2018	Ouderavond met mentoren, docenten en/of decaan
Week 19 Donderdag 26 april 2018	inleveren definitieve profielkeuze bij mentor (uitdraai Zermelo met handtekening ouder)

De Tweede Fase

De opzet van de 2^e fase zoals die werd ingevoerd eind jaren 90 was om leerlingen actiever en zelfstandiger dan voorheen te laten leren, om recht te doen aan verschillen en om alle leerlingen een brede basis te geven. Naast kennis werd meer tijd ingeruimd voor het aanleren van vaardigheden als plannen, onderzoek doen, bronnen raadplegen, verslaglegging en presenteren.

De samenstelling van het pakket bestaat uit een gemeenschappelijk deel van een aantal verplichte algemeen vormende vakken, uit een profieldeel van op elkaar afgestemde vakken m.b.t. de aansluiting op een vervolgopleiding en een vrij te kiezen deel.

De leerlingen moeten een van de vier profieldelen kiezen. Elk profieldeel omvat drie verplichte vakken. Voor het vierde profielvak kan uit een klein aantal mogelijkheden worden gekozen. In het vrije deel kiezen de leerlingen tenslotte nog een examenvak. Voor deze laatste twee keuzemogelijkheden heeft het CLD eigen beslissingen genomen.

Let op: indien een keuze rooster technisch niet mogelijk is, zal naar een alternatief gezocht moeten worden!

De verplichte vakken en de keuze mogelijkheden:

Gemeenschappelijk deel	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Nederlands	400	3,5	3,5
Engels	360	3	3
Maatschappijleer	120	1,5	1
Lichamelijke opvoeding	120	2	1
Culturele kunstzinnige vorming (CKV)	120	1,5	0,5
Godsdienst	80	1	0,5
<i>Totaal</i>	<i>1200</i>		
Cultuur en maatschappij verplicht	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Frans of Duits	400	3,5	3
Geschiedenis	320	2,5	3
Aardrijkskunde	320	2,5	3
<i>Totaal</i>	<i>1040</i>		
Cultuur en maatschappij één profielkeuzevak	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Frans of Duits	400	3,5	3
Tekenen	320	3,5	4
Muziek	320	3	3
<i>Totaal</i>	<i>320-400</i>		

Economie en maatschappij verplicht	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Wiskunde A of B	320	2,5	3
Geschiedenis	320	2,5	3
Economie	400	3,5	3
<i>Totaal</i>	<i>1040</i>		

Economie en maatschappij één profielkeuzevak	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Aardrijkskunde	320	2,5	3
Bedrijfseconomie (Management & organisatie)	320	2,5	3
<i>Totaal</i>	<i>320</i>		

Natuur en gezondheid verplicht	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Wiskunde A	320	2,5	3
of B	of 360	3	3
Scheikunde	320	2,5	3
Biologie	400	3,5	3
<i>Totaal</i>	<i>1040 -1080</i>		
Natuur en gezondheid één profielkeuzevak	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Natuur Leven en Technologie	320	2,5	3

<i>Totaal</i>	320		
Natuur en techniek verplicht	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Wiskunde B	360	3	3
Natuurkunde	400	3	3,5
Scheikunde	320	2,5	3
<i>Totaal</i>	<i>1080</i>		

Natuur en techniek één profielkeuzevak	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Informatica	320	2,5	3
Natuur Leven en Technologie	320	2,5	3
<i>Totaal</i>	<i>440</i>		

Vrij deel (één keuze examenvak)	studielast in klokuren	aantal lesuren in 4 havo	aantal lessen in 5 havo
Informatica	320	2,5	3
Natuur Leven en Technologie	320	2,5	3
Natuurkunde	400	3	3,5
Scheikunde	320	2,5	3
Wiskunde A	320	2,5	3
Wiskunde B	400	3	3
Biologie	400	3,5	3
Tekenen	320	3,5	4
of Muziek	320	3	3
Geschiedenis	320	2,5	3

Aardrijkskunde	320	2,5	3
Economie	400	3,5	3
Bedrijfseconomie (Management & organisatie)	320	2,5	3
Frans of Duits	400	3,5	3
BSM	320	3	2,5
<i>Totaal</i>	<i>440 - 600</i>		

N.B.

Voorlichting over nieuwe vakken als natuur, leven & technologie, bedrijfseconomie, informatica, bewegen, sport & management vindt voor de leerlingen en ouders op de voorlichtingsavond in januari plaats

Mogelijke vervolgopleidingen en beroepen vanuit een bepaald profieldeel:

Cultuur & Maatschappij

Dit profiel is bedoeld voor leerlingen die belangstelling hebben voor kunst, cultuur, maatschappelijke vakken, taal en rechten. Gedacht kan worden aan beroepen als leraar basis- of voortgezet onderwijs, maatschappelijk werker, reclamefotograaf, uitgever, illustrator, bibliothecaris, recreatiebegeleider.

Economie & Maatschappij

Dit profiel kan worden gekenschetst als 'dé weg naar het zakenleven'. Mensen die dit profiel kiezen zullen meestal terecht komen in banen die iets te maken hebben met economie, arbeid, recht en veiligheid. Gedacht kan worden aan beroepen als administrateur, functies bij een bank, commercieel medewerker, marketingmanager, hoteldirecteur, Europees secretaresse, belastingadviseur.

Natuur & Gezondheid

Dit profiel bereidt voor op opleidingen die met gezondheidszorg en milieu te maken hebben. Gedacht kan worden aan de verpleging, laboratoriumwerk, milieukunde, landbouw en paramedische opleidingen zoals bijvoorbeeld fysiotherapeut.

Natuur & Techniek

Het profiel Natuur & Techniek is een exact profiel, dat voorbereidt op technische beroepsopleidingen. Beroepen waaraan gedacht kan worden zijn aannemer, chemisch analist, verkeersvlieger, IT-specialist, materiaaldeskundige, chemisch technoloog, fysisch geograaf, geoloog, ...

Veel gestelde vragen

- 1. Blijft mijn huidige klas intact?**
Nee, de 4de klassen worden opnieuw samengesteld.
- 2. Kom ik automatisch met mensen met dezelfde vakken in de klas?**
Nee, het kan, maar hoeft niet.
- 3. Kan ik vragen of ik bij een vriend (in) in de klas kom?**
Nee, daar kan geen rekening mee gehouden worden.
- 4. Kan ik in de 4de klas van klas wisselen?**
Nee, want de klassen zijn evenwichtig samengesteld.
- 5. Kan ik na 8 mei mijn profiel nog wijzigen?**
Heel soms, als het past, want na 22 april begint de roostermaker direct met de indeling voor het volgende jaar. Je moet overigens wel een heel goede reden hebben.
- 6. Kan ik na het havo naar het VWO?**
Ja, als je de juiste vakkensamenstelling kiest (het VWO werkt met vaste pakketten) en als je goede cijfers haalt.
- 7. Mag ik een extra vak kiezen?**
Ja, als je een 7 gemiddeld staat voor alle vakken die je in de 4de zult hebben en als je een positief advies krijgt van je docenten. Houd er wel rekening mee dat een extra vak bijna altijd dubbelzettingen oplevert.
- 8. Wordt het extra vak gewoon ingeroosterd?**
Nee, meestal niet. Je gaat aan het begin van het schooljaar naar de decaan om samen te kijken wat mogelijk is.
- 9. Mag ik met dat extra vak ook weer ophouden als het niet gaat?**
Nee, je mag met hoge uitzondering er aan het einde van de 4de klas mee stoppen.
- 10. Kan ik in de 4de klas een vak wijzigen als het niet bevalt?**
Nee, dat kan niet. Je hebt in de derde klas je definitieve keuze gemaakt.

Bijlage B. Nadere vooropleidingseisen voor opleidingen van het hoger beroepsonderwijs

1. In deze bijlage wordt verstaan onder:

NT: profiel natuur en techniek
NG: profiel natuur en gezondheid
EM: profiel economie en maatschappij
CM: profiel cultuur en maatschappij
biol: biologie
dutl: Duitse taal en cultuur
fatl: Franse taal en cultuur
econ: economie
m&o: management en organisatie
maw: maatschappijwetenschappen
schk: scheikunde
nat: natuurkunde
nl: natuur, leven & technologie
wisA: wiskunde A
wisB: wiskunde B
2^emvt: tweede moderne 'vreemde' taal
Ad: Associate degree

2. Verklaring van de in deze bijlage gebruikte symbolen:

*: dit profiel geeft toegang tot de betreffende opleiding
 #: dit profiel geeft geen toegang tot de betreffende opleiding

1. Instroom met HAVO diploma

Economie (instroom met havo-diploma)

Opleidingen	NT	NG	EM	CM
B Accountancy ³	*	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Advanced Business Creation	econ of m&o	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Bedrijfseconomie ³	*	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Bestuurskunde /overheidsmanagement	econ	econ	*	econ
B Bedrijfskunde MER ³	econ of m&o	econ of m&o	*	econ of maw of m&o
B Business IT & Management ³	*	*	*	*
B Business Management	*	*	*	*
B Business Studies	econ of m&o	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Commercieel Management ³	*	*	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)

B Commerciële Economie ³	econ of m&o	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Communicatie ³	*	*	*	wisA of wisB
B Communicatiesystemen	*	*	*	wisA of wisB
B European Studies	2 ^e mvt	2 ^e mvt	2 ^e mvt	*
B Facility Management ³	econ of m&o	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Financial Services Management	*	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Fiscaal Recht en Economie	*	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Food and Business	*	*	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Functiegerichte bachelor in Toerisme en Recreatie ³	*	*	*	econ of m&o
B Hbo-Rechten	*	*	*	*
B Hogere Juridische Opleiding	*	*	*	*
B Hotel Management ^{1,3}	2 ^e mvt	2 ^e mvt	2 ^e mvt	econ of m&o
B Hoger Toeristisch en Recreatief Onderwijs ³	*	*	*	econ of m&o
B Integrale Veiligheid	*	*	*	*
B Integrale Veiligheidskunde	econ	econ	*	econ
B International Business	*	*	*	econ of m&o of wisA
B International Business and Languages	econ of m&o	econ of m&o	*	*
B International Business and Management Studies	econ of m&o of 2 ^e mvt	econ of m&o of 2 ^e mvt	*	econ of m&o
International Business Innovation Studies	econ of m&o	*	*	*
B International Fresh Business Management	econ of m&o	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Journalistiek	*	*	*	*

B Kunst en economie	*	*	*	*
B Leisure Management ³	*	*	*	econ of m&o
B Lifestyle	*	*	*	*
B Logistiek en Economie ³	econ of m&o	econ of m&o	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Media and Entertainment Management	*	*	*	econ of m&o
B Media, Informatie en Communicatie	econ of m&o	econ of m&o	*	econ of m&o
B Oriëntaalse talen en Communicatie	*	*	*	*
B People and Business Management	*	*	*	*
B Security Management	*	*	*	*
B Small Business & Retail Management ³	econ of m&o	econ of m&o	*	econ of m&o
B Toegepaste Bedrijfskunde	2 ^e mvt	2 ^e mvt	2 ^e mvt	*
B Trade Management Azië	econ of m&o	econ of m&o	*	econ of m&o
B Vastgoed en Makelaardij	*	*	*	(econ of m&o) + (wisA of wisB)
B Vertaalacademie ⁵	2 ^e mvt	2 ^e mvt	2 ^e mvt	*
B Vitaliteitsmanagement & Toerisme ³	*	*	*	*
B Vrijtijdsmanagement ³	*	*	*	econ of m&o

¹ Voor deze opleiding gelden aanvullende eisen ex artikel 7.26 dan wel artikel 7.26a van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

³ Aan deze opleiding is bij ten minste één instelling een Ad verbonden.

⁵ Frans of Duits verplicht indien deze taal wordt gekozen.

Gedrag en maatschappij (instroom met havo-diploma)

Opleidingen	NT	NG	EM	CM
B Creatieve Therapie ¹	*	*	*	*
B Culturele en Maatschappelijke Vorming	*	*	*	*

B Godsdienst-pastoraal Werk	*	*	*	*
B Human Resource Management ³	*	*	*	*
B Integrale veiligheidskunde	econ	econ	*	econ
B Maatschappelijk Werk en Dienstverlening	*	*	*	*
B Pedagogiek ³	*	*	*	*
B Pedagogisch Management Kinderopvang	*	*	*	*
B Sociaal-juridische Dienstverlening ³	*	*	*	*
B Sociaal Pedagogische Hulpverlening ³	*	*	*	*
B Social Work ³	*	*	*	*
B Sportkunde ^{1,3}	*	*	*	*
B Toegepaste Psychologie	*	*	*	wisA of wisB

¹ Voor deze opleiding gelden aanvullende eisen ex artikel 7.26 dan wel artikel 7.26a van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

³ Aan deze opleiding is bij ten minste één instelling een Ad verbonden.

Gezondheidszorg (instroom met havo-diploma)

Opleidingen	NT	NG	EM	CM
B Ergotherapie, opleiding voor	*	*	*	*
B Farmakunde	*	*	*	*
B Fysiotherapeut, opleiding tot	*	*	*	*
B Huidtherapie	*	*	*	*
B Kunstzinnige Therapie	*	*	*	*
B Logopedie, opleiding voor ¹	*	*	*	*
B Management in de Zorg ^{1,3}	*	*	*	*
B Medisch Beeldvormende en Radiotherapeutische Technieken	*	*	*	wisA of wisB

B Medische Hulpverlening	*	*	*	*
B Mondzorgkunde	*	*	*	*
B Oefentherapie Cesar	*	*	*	*
B Oefentherapeut Mensendieck, opleiding tot	*	*	*	*
B Optometrie	*	*	*	wisA of wisB
B Orthoptie	*	*	*	wisA of wisB
B Podotherapie, opleiding	*	*	*	*
B Psychomotorische Therapie en Bewegingsagogie ¹	*	*	*	*
B Toegepaste Gerontologie	*	*	*	*
B Verloskunde ¹	biol	*	biol + schk	biol + schk + (wisA of wisB)
B Verpleegkundige, opleiding tot ³	*	*	*	*
B Voeding en Diëtetiek	*	*	*	*

¹ Voor deze opleiding gelden aanvullende eisen ex artikel 7.26 dan wel artikel 7.26a van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

³ Aan deze opleiding is bij ten minste één instelling een Ad verbonden.

Landbouw en natuurlijke omgeving (instroom met havo-diploma)

Opleidingen	NT	NG	EM	CM
B Bedrijfskunde en Agribusiness ³	*	*	*	wisA of wisB
B Biotechnologie	*	*	#	#
B Bos- en natuurbeheer	*	*	*	wisA of wisB
B Dier- en veehouderij ³	*	*	schk	#
B Diermanagement	*	*	biol	biol
B Educatie en Kennismanagement Groene Sector ^{2,3}	*	*	*	*
B Food and Innovation	*	*	*	*

B Food Commerce & Technology	*	*	wisA of wisB	wisA of wisB
B Geo Media & Design	*	*	*	Wis A of Wis B
B International Food & Agribusiness	*	*	*	wisA of wisB
B Kust- en zeemanagement	*	*	*	wisA
B Land- en Watermanagement ³	*	*	schk	#
B Landscape and Environment Management	*	*	*	econ of wisA of wisB
B Management van de Leefomgeving	*	*	*	wisA of wisB
B Milieukunde ³	*	*	schk	#
B Toegepaste Biologie	*	*	schk	#
B International Development Management	*	*	*	wisA of wisB en econ
B Tuinbouw en Agribusiness	*	*	*	wisA of wisB
B Tuinbouw en akkerbouw ³	*	*	schk	#
B Tuin- en landschapsinrichting ³	*	*	*	wisA of wisB
B Voedingsmiddelentechnologie	*	*	wisA+schk	#

² Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs en/of beroepsonderwijs en volwasseneneducatie van de tweede graad.

³ Aan deze opleiding is bij ten minste één instelling een Ad verbonden.

Onderwijs (instroom met havo-diploma)

Opleidingen	NT	NG	EM	CM
B Aardrijkskunde ²	*	*	*	*
B Algemene Economie ²	econ of m&o	econ of m&o	*	econ
B Basisonderwijs, opleiding tot leraar ³	*	*	*	*
B Beeldende kunst en vormgeving, docent ¹	*	*	*	*
B Bedrijfseconomie ²	econ of m&o	econ of m&o	*	econ

B Biologie ²	*	*	biol of nlt	biol of nlt
B Consumptieve techniek I en II ^{2,3}	*	*	*	*
B Dans, docent ¹	*	*	*	*
B Duits ²	dutl	dutl	dutl	dutl
B Economie ²	econ of m&o	econ of m&o	*	econ
B Engels ²	*	*	*	*
B Frans ²	fatl	fatl	fatl	fatl
B Fries ²	*	*	*	*
B Geschiedenis ²	*	*	*	*
B Gezondheidszorg en welzijn ^{2,3}	*	*	*	*
B Godsdienst ²	*	*	*	*
B International Teacher Education for Primary Schools (ITEPS)	*	*	*	*
B Islam-godsdienst ²	*	*	*	*
B Lichamelijke opvoeding ¹	*	*	*	*
B Maatschappijleer ²	*	*	*	*
B Mens en Technologie ²	*	*	*	wisA of wisB
B Motorvoertuigtechniek I en II ²	*	*	*	wisA of wisB
B Muziek, docent ¹	*	*	*	*
B Natuurkunde ²	*	nat of nlt	#	#
B Nederlands ²	*	*	*	*
B Omgangskunde ^{2,3}	*	*	*	*
B Opleiding tot leraar Nederlandse gebarentaal (NGT)/ Bacheloropleiding tot Tolk NGT ^{2,3}	*	*	*	*
B Opleidingskunde	*	*	*	*
B Pedagogiek ²	*	*	*	*

B Scheikunde ²	*	*	#	#
B Spaans ²	*	*	*	*
B Techniek ^{2,3}	*	*	#	#
B Technisch Beroepsonderwijs ³	*	*	*	wisA of wisB
B Theater, docent ¹	*	*	*	*
B Wiskunde ²	*	wisB	wisB	wisB

¹ Voor deze opleiding gelden aanvullende eisen ex art 7.26 dan wel artikel 7.26a van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

² Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs en/of beroepsonderwijs en volwasseneneducatie van de tweede graad.

³ Aan deze opleiding is bij ten minste één instelling een Ad verbonden.

Taal en cultuur (instroom met havo-diploma)

Opleidingen	NT	NG	EM	CM
B Autonome Beeldende Kunst ¹	*	*	*	*
B Beeldende Kunst en Vormgeving ¹	*	*	*	*
B Circus and Performance Art ¹	*	*	*	*
B Circus Arts ¹	*	*	*	*
B Cultureel Erfgoed	*	*	*	*
B Dans ^{1,3}	*	*	*	*
B Film en televisie ¹	*	*	*	*
B Muziek ^{1,3}	*	*	*	*
B Muziektherapie ¹	*	*	*	*
B Theater ¹	*	*	*	*
B Vormgeving ^{1,3}	*	*	*	*

¹ Voor deze opleiding gelden aanvullende eisen ex artikel 7.26 dan wel artikel 7.26a van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

³ Aan deze opleiding is bij ten minste één instelling een Ad verbonden.

Techniek (instroom met havo-diploma)

Opleidingen	NT	NG	EM	CM
B Applied science	*	*	#	#
B Archeologie	*	*	*	*
B Automotive ³	*	nat of nlt	#	#
B Aviation	*	*	*	#
B Bio-informatica	*	*	*	wisA of wisB of nat
B Biologie en Medisch Laboratoriumonderzoek ³	*	*	#	#
B Biotechnologie	*	*	#	#
B Bouwkunde ³	*	*	*	#
B Built environment	*	*	*	#
B Chemie	*	*	#	#
B Chemische Technologie ³	*	*	#	#
B Civiele Techniek ³	*	nat of nlt	#	#
B Communication and Multimedia Design	*	*	*	wisA of wisB
B Creative Media and Game Technologies ¹	*	*	*	wisA of wisB
B Elektrotechniek ³	*	nat of nlt	#	#
B Engineering	*	*	*	#
B Fashion and Textile Technologies	*	*	*	wisA a of wisB
B Forensisch Onderzoek	*	nat of nlt	#	#
B HBO-ICT	*	*	*	*
B Industrieel Product Ontwerpen ³	*	nat of nlt	nat of nlt	#
B Informatica ³	*	*	*	*
B Logistics Engineering	*	*	*	#

B Luchtvaarttechnologie	*	nat of nlt	#	#
B Maritiem Officier ¹	*	nat of nlt	wisB en nat	wisB en nat
B Maritieme Techniek ³	*	nat of nlt	#	#
B Mechatronica	*	nat of nlt	#	#
B Mens en Techniek	*	*	*	wisA of wisB
B Milieukunde ³	*	*	schk	#
B Ocean Technology	*	nat of nlt	#	#
B. Ruimtelijke Ontwikkeling	*	*	*	*
B Technische Bedrijfskunde ³	*	*	*	WisA of wisB
B Technische Informatica ³	*	*	wisB	wisB
B Technische Natuurkunde	*	nat of nlt	#	#
B Toegepaste Wiskunde	*	*	wisB	wisB
B Watermanagement	*	*	*	#
B Werktuigbouwkunde ³	*	nat of nlt	#	#

¹ Voor deze opleiding gelden aanvullende eisen ex artikel 7.26 dan wel artikel 7.26a van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

³ Aan deze opleiding is bij ten minste één instelling een Ad verbonden.

Sectoroverstijgend (instroom met havo-diploma)

Opleidingen	NT	NG	EM	CM
Global Project and Change Management	*	*	*	wisA of wisB
B HBO-ICT ³	*	*	*	*

Bijlage D. Opleidingen waarvoor aanvullende eisen gelden vanwege beroepsprofiel Opleiding	Aanvullende eisen
B Bewegingsagogie / Psychomotorische Therapie	Voldoende aanleg en geschiktheid voor de uitoefening van het beroep waarop de opleiding voorbereidt voor wat betreft de ontwikkeling van de vereiste praktische bedrevenheid in bewegingsactiviteiten. Het onderzoek omvat tevens een positieve medische keuring door een arts.
B Creative Media and Game Technologies	Voldoende aanleg en geschiktheid.
B Creatieve Therapie	Voldoende aanleg en geschiktheid.
B Logopedie	Benodigde stem-, spraak- en gehoorvaardigheden voor de uitoefening van het beroep waarop de opleiding voorbereidt.
B Management in de Zorg	Kennis of vaardigheden op het gebied van de gezondheidszorg.
B Maritiem Officier	Bezit van een geneeskundige verklaring, waaruit blijkt dat betrokkene medisch geschikt is voor de uitoefening van het beroep waarop de opleiding voorbereidt.
B Opleiding tot leraar Lichamelijke opvoeding in de eerste graad	Voldoende aanleg en geschiktheid.
B Sportkunde	Voldoende aanleg en geschiktheid voor de uitoefening van het beroep waarop de opleiding voorbereidt voor wat betreft de ontwikkeling van de vereiste praktische bedrevenheid in bewegingsactiviteiten. Het onderzoek omvat tevens een positieve medische keuring door een arts
B Verloskunde	Voldoende aanleg en geschiktheid voor de uitoefening van het beroep of de beroepen waarop de opleiding voorbereidt, voor wat betreft de benodigde sociaal-communicatieve en reflectieve vaardigheden en een beroepsmatig denkvermogen wat betreft de ontwikkeling van het vereiste verantwoordelijkheidsniveau met betrekking tot de risicoselectie in de Verloskunde.

Lerarenopleidingen en opleidingen op het gebied van de kunst waarvoor aanvullende eisen gelden

Opleiding	Aanvullende eisen
<i>Kunstopleidingen</i>	
B Autonome beeldende kunst	Artistieke aanleg die blijkt uit: <ul style="list-style-type: none"> • beeldend vermogen, werken vanuit waarneming en vanuit fantasie • gevoel voor kleur, vorm en materiaal

	<ul style="list-style-type: none"> • oorspronkelijkheid en eigenzinnigheid
B Circus and Performance Arts	<p>Technische en fysieke vaardigheid die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • basis circustechnische vaardigheden en ontwikkelingsmogelijkheden • fysieke mogelijkheden en aanleg • natuurlijke bewegingscoördinatie <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • creativiteit, inlevingsvermogen en zeggingskracht • authenticiteit en originaliteit bij improvisatie en het creëren van circusmateriaal • stijlgevoel en presentatie
B Circus Arts	<p>Technische en fysieke vaardigheid die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • basis circustechnische vaardigheden en ontwikkelingsmogelijkheden • fysieke mogelijkheden en aanleg • natuurlijke bewegingscoördinatie <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • creativiteit, inlevingsvermogen en zeggingskracht • authenticiteit en originaliteit bij improvisatie en het creëren van circusmateriaal • stijlgevoel en presentatie
B Dans	<p>Technische en fysieke vaardigheid die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • basis danstechnische vaardigheden en ontwikkelingsmogelijkheden • fysieke mogelijkheden en aanleg • natuurlijke bewegingscoördinatie <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zeggingskracht als danser • creativiteit bij improvisatie • originaliteit bij het creëren van bewegingsmateriaal • stijlgevoel en presentatie
B Film en Televisie	<p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • creërend vermogen: ontwikkelbare creatieve, vormgevende en verhalende vaardigheden • beelden vermogen: artistieke ideeën tot uitdrukking brengen in een audiovisuele vorm • fascinatie voor het vakgebied: basiskennis van film, televisie en nieuwe media en een brede culturele en maatschappelijke belangstelling • oorspronkelijkheid, eigenzinnigheid, overtuigingskracht en reflectief vermogen <p>Vermogen tot samenwerken dat blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • persoonlijkheid, werkervaring, toelichting op ingestuurd werk, gesprek of assessment.
B Muziek	<p>Technische en fysieke vaardigheid die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • a prima vista spel of zang • gehoor en vaardigheid in solfège • het kunnen spelen of zingen van toonladders met verschillende articulaties • het beheersen van een aangegeven niveau van repertoire • vocaal spel (stemmiddelen, intonatie, adembeheersing, presentatie, talenkennis en ritmiek) of instrumentaal spel (houding, toonvorming, intonatie, adembeheersing, articulatie, dynamiek, frasering, ritmiek en embouchure). • de dispositie om de instrumentele vaardigheden verder te ontwikkelen. <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • repertoire interpretatie • expressiviteit in muzikaal spel • muzikale persoonlijkheid • toonvorming, dynamiek en timing
B Muziektherapie	<p>Technische en fysieke vaardigheid t.a.v. het musiceren die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vocale vaardigheid eigen hoofdinstrument of instrumentale vaardigheid eigen hoofdinstrument • basale vaardigheid op een akkoordinstrument • a prima vista spel of zang • gehoor en vaardigheid in solfège • het kunnen spelen van toonladders op het hoofdinstrument met verschillende articulaties • het beheersen van een aangegeven niveau van repertoire

	<ul style="list-style-type: none"> • improviseren op instrumenten, het eigen hoofdinstrument of stem met als werkvormen: een buitenmuzikaal gegeven of een 'muzikaal gesprek' • criteria vocaal musiceren: stemmiddelen, intonatie, ritmiek, adembeheersing, presentatie, talenkennis en de dispositie om de vocale vaardigheden verder te ontwikkelen • criteria Instrumentaal spel: houding, adembeheersing, toonvorming, embouchure, intonatie, articulatie, dynamiek, frasering, ritmiek en de dispositie om de instrumentale vaardigheden verder te ontwikkelen. <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • repertoire interpretatie • expressiviteit in zang en instrumentaal spel • toonvorming, dynamiek en timing
B Popular Culture	<ul style="list-style-type: none"> • De dispositie (aanleg, gave, talent) om de artistieke vaardigheden (instrumentele vaardigheden en/of beeldend vermogen en/of performance) verder te ontwikkelen <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • expressiviteit in muzikaal spel, muzikale persoonlijkheid • en/of gevoel voor kleur, vorm en materiaal (beeldend vermogen) • oorspronkelijkheid en eigenzinnigheid <p>Vermogen tot samenwerken dat blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • persoonlijkheid, (werk)ervaring met werken met of voor publiek of in een team, toelichting op ingestuurd werk, gesprek of assessment. • fascinatie voor het vakgebied: heeft basiskennis van muziek en/of vormgeving, en/of media en/of theater en een brede belangstelling voor actuele ontwikkelingen in de popcultuur en maatschappij. • brengt artistieke visie en ideeën tot uitdrukking in een performance, muzikale en/of audiovisuele vorm • oorspronkelijkheid, eigenzinnigheid, overtuigingskracht en reflectief vermogen
B Theater	<p>Technische en fysieke vaardigheid die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dramatische technieken, onderverdeeld in ritme, klank, detail, articulatie, coördinatie, beweging, vermogen tot transformeren en schakelen • vermogen tot concentratie, inleving, gevoelsuiting en observatie. <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • creativiteit, inlevingsvermogen, transformeren en samenspel • zelfacceptatie en authenticiteit, verbeelding en fantasie, verbeelde werkelijkheid en geloofwaardig personage • klank- en tekstgevoeligheid, muzikaliteit • originaliteit bij improvisatie en presentatie
B Vormgeving	<p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beeldend vermogen, werken vanuit waarneming en vanuit fantasie • gevoel voor kleur, vorm en materiaal • oorspronkelijkheid en eigenzinnigheid
<i>Lerarenopleidingen</i>	
B Beeldende kunst en vormgeving, docent	<p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beeldend vermogen, werken vanuit waarneming en vanuit fantasie • gevoel voor kleur, vorm, materiaal • oorspronkelijkheid en eigenzinnigheid
B Dans, docent	<p>Technische en fysieke vaardigheid die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • basis danstechnische vaardigheden en ontwikkelingsmogelijkheden; • fysieke mogelijkheden en aanleg • natuurlijke bewegingscoördinatie <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zeggingskracht als danser • creativiteit bij improvisatie • originaliteit bij het creëren van bewegingsmateriaal

	<ul style="list-style-type: none"> • stijlgevoel en presentatie
B Muziek, docent	<p>Technische en fysieke vaardigheid die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • a prima vista spel of zang • gehoor en vaardigheid in solfège • het kunnen spelen of zingen van toonladders met verschillende articulaties • het beheersen van een aangegeven niveau van repertoire • vocaal spel (stemmiddelen, intonatie, adem-beheersing, presentatie, talenkennis en ritmiek) of instrumentaal spel (houding, toonvorming, intonatie, adembeheersing, articulatie, dynamiek, frasering, ritmiek en embouchure). • de dispositie om de instrumentele vaardigheden verder te ontwikkelen <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • repertoire interpretatie • expressiviteit in muzikaal spel • muzikale persoonlijkheid • toonvorming, dynamiek en timing
B Theater, docent	<p>Technische en fysieke vaardigheid die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dramatische technieken, onderverdeeld in ritme, klank, detail, articulatie, coördinatie, beweging, vermogen tot transformeren en schakelen • vermogen tot concentratie, inleving, gevoelsuiting en observatie. <p>Artistieke aanleg die blijkt uit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • creativiteit, inlevingsvermogen, transformeren en samenspel • zelfacceptatie en authenticiteit, verbeelding en fantasie, verbeelde werkelijkheid en geloofwaardig personage • klank- en tekstgevoeligheid, muzikaliteit • originaliteit bij improvisatie • presentatie

Bijlage E. Opleidingen waarvoor aanvullende eisen gelden vanwege onderwijsconcept	Instelling(en)	Aanvullende eisen
Opleiding		
B International Bachelor's Programme in Communication and Media	Erasmus Universiteit Rotterdam	Voldoende aanleg, geschiktheid en motivatie voor de opleiding, gelet op de beoogde interculturele en internationale eindkwalificaties en in lijn met de vereisten van het onderwijsconcept van een multiculturele internationale classroom
B Economie en Bedrijfseconomie	Universiteit Maastricht	Voldoende geschiktheid, ervaring en motivatie voor de opleiding om te kunnen participeren in het onderwijsconcept probleemgestuurd onderwijs met een international classroom, hetgeen voor een aanzienlijk deel medebepalend is voor het behalen van de beoogde eindkwalificaties en de daartoe benodigde organisatie en inrichting van

		het onderwijs
B Hotel Management	Hotelschool The Hague NHTV Internationale Hogeschool Breda Saxion Hogeschool Stenden Hogeschool Zuyd Hogeschool	Voldoende aanleg en geschiktheid voor de opleiding, gelet op de organisatie en inrichting van het onderwijs
B International Business	Universiteit Maastricht	Voldoende geschiktheid, ervaring en motivatie voor de opleiding om te kunnen participeren in het onderwijsconcept probleemgestuurd onderwijs met een internationaal classroom, hetgeen voor een aanzienlijk deel medebepalend is voor het behalen van de beoogde eindkwalificaties en de daartoe benodigde organisatie en inrichting van het onderwijs